

Filosofian ylioppilaskokeen kehityslinjoja 2015–2019

Filosofian ylioppilaskoe on suoritettu syksystä 2016 lähtien sähköisesti. Samaan aikaan lukiofilosofiaan vaikutti toinen merkittävä muutos, kun valtioneuvoston vuonna 2014 vahvistamalle tuntijaolle perustuva *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015* tuli voimaan. Uusi tuntijako palautti – yli 150 vuoden jälkeen – pakollisen etiikan opetuksen filosofian oppiaineeseen.

Sähköinen koe on mahdollistanut uusia tehtävä- ja aineistotyyppjä. Lisäksi kysymysten määrä kokeessa on pudonnut kymmenestä yhdeksään ja vastausten määrä kuudesta vain viiteen, jotta yhden tehtävän vastamiseen olisi enemmän aikaa. Myös arvostelusta on tullut aiempaa hienojakoisempaa, kun kokeen enimmäispistemäärä on noussut 42:sta 120:een ja ylioppilastutkintolautakunnan filosofian jaos on antanut aiempaa seikkaperäisempiä ohjeita arvosteluun.

Tuntijaon ja opetussuunnitelmien uudistuessa filosofia sai toisen pakollisen kurssin, joka on suunnattu etiikkaan. *Lukion opetussuunnitelman perusteissa 2015* filosofiaa myös linjattiin sisällöllisesti uudelleen aiempaa selkeämmin lukion oppiaineeksi. Käytännössä tämä merkitsi filosofian historiallisen perinteen hallinnan merkityksen vähenemistä ja ajattelun taitojen aseman korostamista. Uudistusten jälkeen yhä useampi ylioppilaskokelas on kirjoittanut filosofian yo-kokeessa. Hahmottelemme seuraavassa tarkemmin vuoden 2015 jälkeisiä kehityslinjoja.

Etiikan paluu filosofiaan lukiossa

Etiikan opetus on kuulunut uskonnon ja sittemmin myös elämäntutkimustiedon opettajien työtehtäviin aina vuoden 1856 koulujärjestyksestä saakka, jolloin lukioista lakkautettiin filosofian lehtorin virka¹. Kiistaa uskonnon riippumattoman etiikan opetuksesta on Suomessa käyty koko itsenäisyyden ajan. Se oli esillä jo, kun ensimmäistä koululainsäädäntöä 1920-luvun alussa kehitettiin. Etiikka itsenäisenä aineena oli vahvasti keskustelussa myös filosofian palatessa pakolliseksi lukioaineeksi 1990-luvun alussa.² Perusopetuksen tuntijaossa opetusministeri Henna Virkkusen perustama Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä esitti 2010 etiikkaa uudeksi aineeksi oppiainekokonaisuuteen yksilö, yritys ja yhteiskunta³. Mikään näistä aiemmista erillisistä etiikan opetusta koskevista ehdotuksista ei ole saanut enemmistön tukea eduskunnassa⁴.

Lukiossa tämä autonomian ajalta jatkunut linja muuttui, kun valtioneuvosto vuonna 2014 opetusministeri Krista Kiurun johdolla linjasi, että Opetushallituksen on siirrettävä etiikan opetus filosofian oppiaineeseen. Tämä merkitsi sitä, että etiikan kurssista tuli filosofian toinen pakollinen kurssi. Samalla uskonto ja elämäntutkimustieto menettivät yhden pakollisen kurssin. Linjauksen perusteena oli ennen kaikkea se, että katsomuksellisesti moninaistuvassa Suomessa etiikkaa on syytä opettaa kaikille yhteisessä oppiaineessa, kun katsomusaineet sen sijaan jakautuvat kymmenkuntaan eri uskonnon oppimäärään ja elämäntutkimustietoon⁵.

Ylioppilaskirjoitusten sähköiset tehtävät ja uudet aineistotyypit

Filosofia oli maantiedon ja saksan kanssa ensimmäinen ylioppilaskoe, joka siirtyi sähköiseen koeympäristöön syksyllä 2016. Filosofian sähköinen koe koostuu yhdeksästä tehtävästä, joista kuusi on 20 pisteen ja kolme 30 pisteen arvoisia. Kokeessa saa vastata korkeintaan viiteen tehtävään, joista enintään kaksi saa olla laajoja 30 pisteen tehtäviä.⁶

Sähköinen ympäristö tarjoaa mahdollisuuden käyttää entistä laajempia aineistoja tehtävänannossa. Aiemman paperisen kokeen oli mahduttava aineistoinen neljään painosivuun, mutta sähköisessä ympäristössä vastaavaa rajoitusta ei ole. Tätä merkittävämpää on, että sähköisessä ympäristössä on mahdollista hyödyntää uudenlaisia tehtävä- ja aineistotyyppjä.⁷ Esimerkiksi syksyn 2016 kokeessa oli aineistona tekstien lisäksi musiikkivideo ja kaksi elokuvakatkelmaa. Tehtävässä 9a oli analysoitava, miten yhteiskunnan rakenne ja vallankäyttö eroavat Hobbesin tekstikatkelmassa ja *Antz*-elokuvassa.⁸ Analyttisten taitojen ohella tehtävä mittasi näin monilukutaitoa, joka tuli uutena laaja-alaisen osaamisen taitona perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin 2013 ja opetuksen yleisenä tavoitteena lukion opetussuunnitelman perusteisiin 2015⁹.

Aiempaa tarkempi arviointi

Sähköistymisen yhteydessä kokeen rakenteen ohella muuttui vastausten pisteytys. Tämä oli yksi suurimmista huolista opettajakunnassa¹⁰. Huoli koski ennen kaikkea sitä, onko inhimillisesti ottaen mahdollista arvostella vastaukset käytännössä kolme kertaa entistä tarkemmin. Kun laajasta esseetehtävästä oli aiemmin mahdollista saada enintään 6 pistettä, sähköisessä kokeessa vastaava tehtävästä on tarjolla 20 pistettä¹¹.

Ylioppilastutkintolautakuntakin jakoi tämän huolen. Siitä syystä koerakenteen uudistamisen yhteydessä kehitettiin myös välineitä tarkentaa arvostelua ja parantaa sen laatua. Ylioppilaskokeen arvostelu on perustunut ja perustuu edelleenkin opetussuunnitelman perusteiden määrittämiin tavoitteisiin ja sisältöihin¹². Nämä eivät kuitenkaan ole varsinaisia arvostelukriteerejä¹³.

Jo vuodesta 2013 lähtien ylioppilastutkintolautakunnan eri jaokset julkaisivat arvostelun tueksi *Hyvän vastauksen piirteet* kunkin kokeen yhteydessä. Vuonna 2015 sähköisen kokeen valmistelu oli filosofian jaoksessa hyvässä vauhdissa ja jaos julkaisi ylioppilastutkintolautakunnan sivuilla mallitehtäviä ja tiedotteita. Syksystä 2015 lähtien *Hyvän vastauksen piirteissä* mainittiin aiemmasta poiketen pisteohjeet, joiden laatiminen oli aiemmin ollut Filosofian ja elämäntutkimustiedon opettajat (FETO) ry:n vastuulla. Lisäksi kukin tehtävä on kytketty tarkasti yhteen tai useampaan opetussuunnitelman perusteiden sisältöön.

Sähköistämisen yhteydessä filosofiaan luotiin arviointitaulukko, jonka tarkoituksena on auttaa opettajia ja sensoreita sijoittamaan vastaus sisällöllisten ja rakenteellisten tekijöiden perusteella pisteskaalan oikeaan segmenttiin. Arviointitaulukko on sijoitettu *Hyvän vastauksen piirteiden* yleisosaan ja useimpiin reaaliaineisiin on sittemmin kehitetty vastaavia taulukoita. Ohjeituksen paranemisesta huolimatta arvostelun yksityiskohdat vaativat valmistavan arvostelun tekevältä opettajalta ja YTL:n sensorilta edelleen huolellista harkintaa. Sinänsä opettajien arvioinnit ja ylioppilastutkinnon arvosanat ovat filosofiasa kohtuullisen hyvin linjassa¹⁴.

Painotus ajattelun taidoissa

Syksyllä 2016 käyttöön otetuissa opetussuunnitelman perusteissa filosofian opetuksen tavoitteena ei enää ole, että opiskelija ”hallitsee yleissivistävät perustiedot sekä filosofian historiasta että nykysuuntauksista”¹⁵. Uudessa opetussuunnitelmassa painotusta siirrettiin filosofisen perinteen hallinnasta ajattelun taitoihin. Uudistuksella voi nähdä olevan kaksi perustetta.

Ensiksikin filosofian tavoitteet oli sovittava yhteen uusimman oppimista ja opettamista koskevan tutkimuksen ja sen ihanteiden kanssa. Tiivistetysti voi sanoa, että siirryttiin oppisisältöjä painottavasta lähestymistavasta opittavia taitoja painottavaan lähestymistapaan. Tämä sopii hyvin itse filosofiankin luonteeseen ja tuo Filosofiaa lapsille -liikkeen ajatuksia lukioon.¹⁶ Toiseksi uudistukselle on filosofian oppialan sisäisiä perusteita. On hyvin

vaikea rajata ”yleissivistäviä perustietoja” mielekkäästi lukiokontekstissa tai muutenkaan. Mitkä filosofian klassikot lukio-opiskelijan pitäisi tuntea ja missä laajuudessa? Tähän ei voi antaa yleispätevää vastausta. Sitä paitsi kukin filosofinen perinne lukee filosofian klassikoita omista lähtökohdistaan. Ei ole yhtä neutraalia tapaa tulkita Platonia, Aristotelesta, Descartesia tai Kantia.

Uusi opetussuunnitelma ohjaa lähestymään klassikoita ajattelun taitojen kehittämisen kannalta. Mitä voimme oppia heiltä tullaksemme paremmiksi ajattelijoin? Ylioppilaskokeen aineistoina on ollut tekstikatkelmia klassikkoteoksista. Esimerkiksi kevään 2018 tehtävässä 7 piti eritellä aineiston pohjalta Epikuroksen näkemystä ihmisten haluista ja nautinnoista sekä arvioida sen perusteita. Tehtävä testasi näin opiskelijan erittely- ja arviointitaitoja.

Ajattelun taitojen painotus ei rajaudu tietenkään pelkästään klassikoiden opiskeluun, vaan se koskee kaikkea filosofian opiskelua ja oppimistulosten arviointia. Syksyn 2019 tehtävässä 5 piti antaa esimerkki moraalista dilemmasta: selittää, miksi kyseessä on dilemma sekä pohtia erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja dilemmaan. Tehtävässä 8 piti puolestaan esitellä Jari Ehrnroothin aineistona olleen kirjoituksen¹⁷ pääväitteet ja pohtia, minkälaiseen yhteiskuntafilosofiseen ajatteluun ne perustuvat, sekä esittää oma perusteltu arvio Ehrnroothin tarjoaman filosofisen mallin toimivuudesta. Tehtävien käskysanat nimeävät opetussuunnitelman perusteiden sisältämän ajattelun taidon, jota kokelaan tulla vastauksessaan osoittaa. Ohessa on julkaistu kummastakin tehtävästä yksi esimerkkivastaus, jossa kyseisiä taitoja on harjoitettu korkealla tasolla. Arttu Laitinen on opiskellut filosofiaa Kotkan lyseossa FM Jarkko Suvikkaan ohjauksessa ja Pyry Vaismaa Kalevan lukiossa Tampereella FM Jari Keinäsen ohjauksessa.

Kirjoittajamäärän kasvu

Filosofian kirjoittajamäärä rikkoi 2000:n rajan vuonna 2019. Kevään ja syksyn kirjoittajamäärät ovat vaihdelleet jonkin verran, mutta kovin merkittävää eroa niiden välillä ei ole ollut tarkasteluajanjaksolla 2006–2019. Ajanjakso kattaa niin sanotun ainereaalin, jonka aikana eri reaaliaineissa on kirjoitettu erilliset kokeet. Lähes puolet kokelaista kirjoittaa filosofian syksyllä. Se johtuu mahdollisesti siitä, että filosofiasa on tarjolla vain neljä valtakunnallista kurssia. Tilastot osoittavat, että suosion kasvu näyttäisi painottuvan suhteellisesti enemmän syksyyn kuin kevääseen. Vuodesta 2016 lähtien syksyn kokeeseen on ilmoittautunut enemmän kokelaita kuin kevään kokeeseen (Taulukko 1).

Yliopistot siirtyvät keväällä 2020 valitsemaan yli puolet opiskelijoistaan ylioppilaskirjoitusten perusteella. Tätä varten luotiin pisteytystaulukko, jossa kullekin ylioppilaskokeelle määrättiin pistearvo. Työ tehtiin varsin pikaisella aikataululla. Taulukot löytyvät Opintopolun verkkosivuilta¹⁸.

On selvää, että yliopistojen uusi valintapisteytysjärjestelmä tulee vaikuttamaan lukio- ja ylioppilaskirjoitusai-

Taulukko 1. Filosofian ylioppilaskokeisiin ilmoittautuneet

Vuosi	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Kevät	922	993	948	886	854	829	748	700	655	555	590	564	660	991
Syksy	837	799	814	696	721	665	619	610	556	517	592	641	830	1079
Yhteensä	1 759	1 792	1 762	1 582	1 575	1 494	1 367	1 310	1 211	1 072	1 182	1 205	1 490	2 070

Lähde: Ylioppilastutkintolautakunta. Verkossa: <https://www.ylioppilastutkinto.fi/ext/stat/FS2020A2011T2010.pdf> (11.2.2020)

neiden suosioon. Vielä ei voi varmasti ennakoida kaikkia seurauksia, koska viime vuosien aikana on uudistettu niin monia asioita. Esimerkiksi tässä esitelty ”uudet” *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015* on jo korvattu uudemmilla: *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*. Filosofian kannalta valintapistetaulukot ovat kuitenkin epäedullisia. Esimerkiksi matemaattisia tieteitä opiskelamaan pyrittäessä saa pitkän matematiikan laudaturista 39,7 pistettä ja filosofian laudaturista 16 pistettä. Tämä ei ehkä vielä kuulosta erikoiselta, mutta jos lisätään, että laudaturista psykologiassa saa 24,6 pistettä ja uskonossakin sentään 19,6 pistettä, jää helposti miettimään, missä lukioaineessa loogista analyysia matematiikan lisäksi opetetaan. Täytyy toivoa, että valintapisteyökalusta päättävät tulevat järkiinsä tai että filosofian noste kestää tämän iskun. Muussa tapauksessa nykyinen ajanjakso, jolloin filosofiasta on tullut keskisuuri aine ylioppilaskirjoituksissa, voi jäädä lyhyeksi.

Viitteet

- 1 Tomperi 2017, 138.
- 2 Salmenkivi ym. 2007, 128–129, 140.
- 3 OKM 2010, 137–138, 146.
- 4 Tomperi 2017, 137–138.
- 5 Salmenkivi 2016, 107.
- 6 *Reaaliaineiden sähköisten kokeiden määräykset 5.6.2015*.
- 7 Salmenkivi 2016, 107.
- 8 Ylioppilaskokeet aineistoinen ja hyvän vastauksen piirteinen löytyvät Ylen Abitreeneistä: <https://yle.fi/aihe/abitreeneit/filosofia>. Syksyn 2016 ensimmäisten sähköisten kokeiden aineistoista digitaaliseen muotoon on saatettu vain maantiede, joten *Antz*-elokuvan katkelmaa ei Abitreeneistä löydy. Kevästä 2017 lähtien videot löytyvät filosofiafistakin.
- 9 Luukka 2013.
- 10 Salmenkivi 2016, 107.
- 11 Ylioppilastutkintolautakunta 2015.
- 12 Laki ylioppilastutkinnosta 502/2019, 1 §.
- 13 Ks. esim. Kupiainen ym. 2018, 93.
- 14 Sama, 91–93.
- 15 *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003*, 155.
- 16 Tomperi & Juuso 2008; Pulliainen 2015, 136; Salmenkivi 2016, 106–107.
- 17 Jari Ehrnrooth, Hyvinvointivaltio on tullut tiensä päähän. YLE 19.6.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10244313>
- 18 Verkossa: <https://opintopolku.fi/wp/opo/korkeakoulujen-haku/mika-korkeakoulujen-opiskelijavalinnoissa-muuttuu-vuoteen-2020-menessa/ylloppilastutkinto-todistusvalinnat-2020/>

Kirjallisuus

- Kupiainen, Sirku, Marjanen, Jukka & Ouakrim-Soivio, Najat, *Ylioppilas valintojen pyörteissä*. Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, Helsinki 2018. Verkossa: <http://hdl.handle.net/10138/231687>
- Laki ylioppilastutkinnosta 502/2019. Verkossa: www.finlex.fi
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003*. Opetushallitus, Helsinki.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015*. Opetushallitus, Helsinki.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*. Opetushallitus, Helsinki.
- Luukka, Minna-Riitta, Opetussuunnitelmat uudistuvat. Tekstien lukijasta ja kirjoittajasta monilukutaituriksi. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 5/2013. Verkossa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42865/opetussuunnitelmat-uudistuvat-tekstien-lukijasta-ja-kirjoittajasta-monilukutaituriksi.pdf?sequence=1>
- Perusopetus 2020. Yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 1/2010. OKM, Helsinki 2010. Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-913-4>
- Pulliainen, Ukri, Lukiofilosofian tulevaisuus. Ukkologiasta ajattelun taitoihin. *niin & näin* 1/2015, 135–136. Verkossa: <https://www.netn.fi/artikkeli/lukiofilosofian-tulevaisuus-ukkologiasta-ajattelun-taitoihin>
- Reaaliaineiden sähköisten kokeiden määräykset 5.6.2015*. YTL, Helsinki 2015.
- Salmenkivi, Eero, Elo, Pekka, Tomperi, Tuukka & Ahola-Luttilla, Tuulia, Elämäkatsomustiedon kehkeytyminen. Teoksessa Arto Kallioniemi & Eero Salmenkivi (toim.), *Katsomusaineiden kehitämishaasteita. Opettajankoulutuksen tutkinon uudistuksen viritä-mää keskustelua*. Yliopistopaino, Helsinki 2007, 125–162.
- Salmenkivi, Eero, Lukiofilosofian suosio kääntyi nousuun. *niin & näin* 3/2016, 106–108. Verkossa: <https://www.netn.fi/artikkeli/lukiofilosofian-suosio-kaantyi-nousuun>
- Tomperi, Tuukka & Juuso, Hannu (toim.), *Sokrates koulussa. Itsensäen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*. niin & näin, Tampere 2008.
- Tomperi, Tuukka, *Filosofianopetus ja pedagoginen filosofia. Filosofia oppiaineena ja kasvatuksena*. niin & näin, Tampere 2017.